

ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ

Останнім часом в українській пресі, у тому числі й науковій, надзвичайно гостро постала проблема інтелектуальної власності. Майже не захищені законодавством науковці, не маючи надії відстояти свої права у суді, почали звертатися до засобів масової інформації. Наше видання орієнтоване на висвітлення наукових проблем і не може стояти осторонь ситуації, що склалася з поширенням плагіату в Україні. Тим паче, що і наше видання, як виявилось, було використане з цією брудною метою, і ми не бачимо дієвих способів захисту інтелектуальної продукції від незаконного привласнення.

У цьому номері ми публікуємо два листи творчих колективів, права на інтелектуальну власність яких було порушено. Вони надійшли до редакції журналу «Археологія» впродовж останніх кількох місяців, що є своєрідним сигналом для редколегії, на який ми не можемо не реагувати.

*Директору Інституту археології
НАН України академіку НАН України
П.П. Толочку*

Шановний Петре Петровичу!

Звертаємося до Вас як до високоповажного директора Інституту археології НАН України та головного редактора наукового журналу «Археологія». Ми, співробітники Буковинського центру археологічних досліджень при Чернівецькому національному університеті ім. Ю.Федьковича (БЦАД) (створений 1996 р., його засновниками є ІА НАН України, Чернівецька обласна адміністрація, Чернівецький національний університет), високо цінуємо величезне значення журналу «Археологія», який є провідним фаховим виданням з археології України та одним з авторитетніших видань у світі з вивчення старожитностей Східної Європи. На його сторінках публікуються важливі матеріали та подаються наукові розробки з цілої низки проблем вітчизняної та зарубіжної археології. Журнал «Археологія» є для нас взірцем високого рівня наукових досліджень, прикладом толерантності та етичності при розгляді багатьох дискусійних питань з минулого України.

Разом із тим, нам прикро, що в одному з його номерів трапилося непорозуміння і висловлюємо стурбованість із цього приводу. Мова йде про статтю І.П. Возного «Топографія та типологія відкритих поселень XII—XIV ст. Пруто-Дністровського межиріччя», надруковану в журналі «Археологія». — 2004, № 2. — С. 48—67. У ній за підписом І.П. Возного опубліковано рукописні матеріали (плани поселень, інформація про їхні розміри, характеристика культурних нашарувань), що є авторською власністю дослідників, які обстежували археологічні пам'ятки

Чернівецької обл., а також Буковинського центру археологічних досліджень.

Рукописні матеріали, опубліковані І.П. Возним як власні дослідження, насправді є результатом роботи (1987—1988 рр.) групи науковців Чернівецького університету (Л.П. Михайлина, С.В. Пивоваров) і Чернівецького краєзнавчого музею (ЧКМ) (В.М. Войнаровський, І.А. Піддубний) із підготовки «Зводу пам'яток археології, історії та культури. Чернівецька область» на замовлення Товариства охорони пам'яток історії та культури в Чернівецькій обл. Значну частину планів (Хотинський, Кельменецький, Глибоцький, Сторожинецький р-ни Чернівецької обл.) було знято Л.П. Михайлиною та С.В. Пивоваровим інструментальною зйомкою за допомогою кіпрегеля. Тоді ж було виготовлено масштабовані плани пам'яток на ватмані і кальці та складено анотовані списки, де зазначено інформацію про їхні розміри та описано матеріали, знайдені під час їхнього обстеження.

У 1993—1994 рр. на вимогу Товариства охорони пам'яток анотовані списки і плани до них перероблено відповідно до нових стандартів (розміри планів зменшено до формату 14 × 9 см, до інформації про пам'ятки додано список літератури тощо). У той час до переоформлення анотованих списків був залучений І.П. Возний, який разом зі студентами історичного факультету займався лише графічним зменшенням планів і передруком анотованих списків згідно з новими стандартами. На жодній із пам'яток, опублікованих ним у журналі «Археологія», він не був, планів не складав і, відповідно, не має авторських прав на їхню публікацію.

Плани і копії анотованих списків зберігалися в археологічній лабораторії Чернівецького університету, пізніше — у фондах Буковинського

центру археологічних досліджень. Значна їх частина, особливо тих, які стосуються середньовічних пам'яток регіону, за нез'ясованих обставин зникли з фондів Центру. Зараз вони опубліковані як «науковий доробок» І.П. Возного, без дозволу авторів і навіть без зазначення їхніх прізвищ у статті. Проте у фондах БЦАД збереглися всі чернетки планів, виконані на міліметровці, більшість планів на кальці й ватмані, копії анованих списків. Усі вони підписані Л.П. Михайлиною та С.В. Пивоваровим, а у фондах Чернівецького краєзнавчого музею зберігаються аналогічні рукописні матеріали за підписом В.М. Войнаровського та І.А. Піддубного. Крім того, у фондах БЦАД знаходяться археологічні матеріали (кераміка, предмети побуту, прикраси), виявлені під час обстеження пам'яток і фотоматеріали, відзняті при їхньому дослідженні.

«Піратську» публікацію І.П. Возним рукописних матеріалів (планів пам'яток, інформації про їхні розміри), які є інтелектуальною власністю Л.П. Михайлини, С.В. Пивоварова, В.М. Война-

ровського, І.А. Піддубного та наукових установ (БЦАД, ЧКМ) розцінюємо як грубе порушення авторських прав згаданих науковців та установ. Вказані дії І.П. Возного суперечать Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993, вони порушують авторське право вказаних науковців і установ (ст. 8, п. 12) і повинні бути розцінені як неправомірні та протизаконні. Сподіваємося, що в найближчих номерах журналу «Археологія» з'явиться інформація про справжніх авторів опублікованих рукописних матеріалів, а дії І.П. Возного будуть належним чином оцінені.

*З повагою,
співробітники БЦАД при ЧНУ ім. Ю. Федьковича:
Директор БЦАД канд. істор. наук, докторант*

С.В. Пивоваров

Наукові співробітники:

канд. істор. наук, доцент І.Г. Чеховський

канд. істор. наук, доцент Б.Т. Рідуш

канд. істор. наук, доцент Ю.В. Мисько

Одержано 30.06.2005

3 ПРИВОДУ ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

У видавництві «Возможности Киммерии» (директор і видавець В.А. Карнаух, м. Миколаїв) у 1997 р. побачила світ науково-популярна серія «Страницы истории Южной Украины», до якої увійшло 25 окремих брошур, написаних співробітниками Інституту археології НАН України. Серед них 8 брошур антикознавців було присвячено огляду історії та культури античних держав Північного Причорномор'я VI ст. до н. е. — IV ст. н. е. Кожна з брошур обсягом 1 др. арк. перед здачею до видавництва обговорювалася на засіданні Відділу античної археології та була проілюстрована авторськими фотографіями та малюнками, які повністю відповідали її змісту.

У 2004 р. ці брошури самовільно, без попереднього погодження із жодним з авторів і значним порушенням авторських прав, лише за ідеєю В.А. Карнауха, що ним особисто відзначено, перетворені на розділи і видані окремою книжкою «Античные государства Северного Причерноморья. Источники. Искусство. Монеты. Херсонес Таврический. Ольвия. Боспор Киммерийский.

Античная Тира» у тому ж видавництві «Возможности Киммерии» накладом 1000 примірників. У цій книжці на трьох різних сторінках вказано всі прізвища авторів, у тому числі й у змісті. Внаслідок цього в її читачів навряд чи може виникнути сумнів стосовно того, що ми зовсім нічого про таке видання не знали, не брали у ньому жодної участі і навіть не підозрювали, поки один з авторів (В.М. Зубар) випадково не побачив цю книжку в кіоску на книжковому ринку Києва.

Насправді ж ми заявляємо, що вона викликала неймовірне здивування, приголомшила і шокувала всіх нас та наших колег насамперед тими ілюстративними матеріалами, якими В.А. Карнаух самовільно й безграмотно проілюстрував раніше опубліковані тексти брошур. Попри те, що зміст залишився непорушеним, до них внесено найгрубіші помилки шляхом розміщення на сторінках виданої книжки без належних підписів значної кількості фотографій таких археологічних речей, які не мають не лише жодного стосунку до цих розділів, а й загалом до

«Страниц истории Отечества», що рекламується видавцем на обкладинці книжки і у стислій анотації до неї, адже були знайдені під час розкопок античних міст і некрополів на території не України, а сучасних Греції, Італії, Росії, навіть Сирії, зберігаються в колекціях всесвітньовідомих музеїв, зокрема Музею Метрополітен (Нью-Йорк), Британського музею (Лондон), Ермітажу (Санкт-Петербург) тощо. Чимало фотографій унікальних золотих предметів виключно для прикрасення книжки В.А. Карнаух без дозволу «запозичив» з каталогу міжнародної виставки, який спочатку видано в Лондоні: «D. Williams, J. Ogden. Greek Gold. Jewellery of the Classical World. — London, 1994», а потім перевидано у Санкт-Петербурзі: «Д. Уильямс, Дж. Огден. Греческое золото. Ювелирное искусство классической эпохи. V—IV вв. до н. э. Каталог выставки 1995. Британский музей, Музей Метрополитен, Государственный Эрмитаж. — СПб.: Славия, 1995». Крім того, чимало фотографій розписних ваз подібним чином передруковано з різних альбомів, наприклад, «Античная расписная керамика из собрания ГМИИ (Государственного музея изобразительных искусств им. А.С. Пушкина). — Москва, 1985». У цьому музеї зібрана цікава колекція апулійських керамічних виробів (Італія), які не мають жодного стосунку власне до античних держав Півдня України. І на обкладинці книжки, і в окремих розділах представлено також мармурові статуї і рельєфи, знайдені на території інших держав, які зберігаються в різних музеях світу.

Для детальнішого роз'яснення наведемо деякі приклади за окремими розділами у порівнянні з ілюстраціями в наших брошурах:

1. С.Д. Крыжицкий «Античные государства Северного Причерноморья». Из 7-ми ілюстрацій у брошурі лише одну (карту) розміщено у розділі, зате йому передують фото золотого браслета з кургану Золота Близниця (Росія, Ермітаж), а в самому розділі — фото різних золотих прикрас з Ермітажу, Британського музею та розписні вази, у тому числі й придбані в Італії. У жодному випадку не вказано місце знахідки цих речей і місце їхнього сучасного зберігання. Крім того, під двома фотографіями золотих перснів з Британського музею взагалі відсутні підписи.

2. М.В. Скржинская «Античные писатели о Северном Причерноморье». З 5-ти ілюстрацій, які були в брошурі, не залишено жодної у розділі: одна перенесена до розділу С.Д. Крижицького, а власне розділ Скржинської здебільшого проілюстровано зображеннями золотих прикрас і ваз, які передруковано з наведених вище каталогів та інших публікацій і не узгоджуються з його змістом.

3. А.С. Русяева «Искусство греков Северного Причерноморья в античную эпоху». З

9-ти ілюстрацій найцікавіших пам'яток мистецтва з античних міст Північного Причорномор'я у брошурі теж не перенесено жодної до розділу, де їх замінено фотографіями мармурових скульптур з Греції, різних золотих прикрас, навіть знайдених у Сицилії, а також розписних ваз. Жодна з цих пам'яток не згадується у тексті, не відображає його змісту, а їх зображення розміщено безсистемно й безпідставно.

4. В.А. Анохин «Античные монеты Северного Причерноморья». З 5-ти ілюстрацій у брошурі до відповідного розділу перенесено одну, проте, на відміну від розділів інших авторів, тут збільшено кількість зображень монет, особливо боспорських та ольвійських. Водночас вставлено фотографії золотих прикрас із музеїв Метрополітен і Британського, знайдені в Італії.

5. В.М. Зубарь «Херсонес Таврический в античную эпоху». З 6-ти ілюстрацій у брошурі жодної не перенесено до відповідного розділу. За винятком 4-ох нових ілюстрацій скульптур, всі інші, у тому числі фотографії золотих прикрас із музеїв Метрополітен, Британського та Ермітажу, апулійських розписних ваз, а також відомої херсонеської християнської базиліки не мають стосунку до історії Херсонесу за античної епохи.

6. В.В. Крапивина, Н.А. Лейтунская «Ольвия». З 10-ти ілюстрацій у брошурі до відповідного розділу перенесено лише план городища. У розділі, окрім нових ілюстрацій ольвійських пам'яток, також мають місце фотографії виробів із золота та срібла, знайдені у скіфському кургані на території Сирії, Греції, Македонії і нині зберігаються в Британському музеї та Музеї Метрополітен.

7. В.М. Зубарь, А.С. Русяева «Боспорское царство». З 6-ти ілюстрацій у брошурі у відповідному розділі опубліковано одну, водночас із брошури А.С. Русяєвої про мистецтво перенесено три ілюстрації пам'яток скульптури та живопису, про які тут навіть не згадується. Як і у всіх попередніх розділах, у зазначеному безпідставно представлено фотографії золотих прикрас із Метрополітен та Британського музеїв, апулійська розписна посудина та частина мармурового рельєфу, які не мають жодного стосунку до історії Боспорського царства.

8. Т.Л. Самойлова «Античная Тира». З 4-х ілюстрацій у брошурі до відповідного розділу не перенесено жодної. Крім того, це єдиний розділ у книзі, в якому зовсім немає ілюстрацій пам'яток, відкритих під час розкопок цього античного міста або поселень його сільської округи. Є фотографії золотих прикрас з Херсонеса, Греції та Кефалленії, апулійських розписних ваз, передрукованих із зазначених вище каталогів, скульптури Греції і Боспору тощо. До тірських знахідок помилково віднесена і відома статуя Неокла

II ст. н. е. з міста Горгіппії, розташованого на території Азійського Боспору.

Загалом, у цій книжці опубліковано 130 ілюстрацій, з яких близько половини не стосується історії і культури античних держав Північного Причорномор'я, до того ж більшу частину з них знайдено за межами нашої країни. Привертає особливу увагу той незаперечний факт, що в книжці представлено значну кількість фотографій унікальних ювелірних виробів, які передруковано з престижних видань каталогів і альбомів, ілюстрації для яких виконують високопрофесійні фотографи.

У стислій анотації до книжки теж допущено грубі історичні помилки, які підривають науковий авторитет авторів, бо жоден з нас не написав би, що «С VII в. до н. е. починається лавиноподібне проникнення греків в Черноморське простір, безперервно продовжувалося з I ст. до н. е. до I ст. н. е. в південь до падіння античної культури»; що Ольвія, Херсонес, Пантікапей, Тіра були легендарними і що всі вони являли собою давні держави-поліси, минулі цивілізації.

Виходячи з усього сказаного, можна дійти висновку, що така книжка розрахована на малограмотних читачів, особливо ж грабіжників античних міст і некрополів, які тісно пов'язані з

колекціонерами і яких найбільше цікавлять стародавні коштовні і рідкісні вироби. Про це, зокрема, свідчить те, що під усіма золотими виробами проставлено їхню вагу, що не припустимо у науково-популярних працях. Разом із тим, така книжка вводить в оману багатьох читачів, які можуть подумати, що абсолютно всі золоті прикраси знайдено в місцях розташування античних міст, поселень, некрополів, які зазнали і все ще зазнають значних розграбувань.

На підставі всього викладеного вище вважаємо, що нам як науковцям нанесено значну моральну шкоду. Водночас це справжня дискредитація не лише наших наукових знань, але й загалом археологічної науки в Україні. Жоден з нас не став би ілюструвати свої праці фотографіями археологічних речей, знайдених далеко за межами античних міст Північного Причорномор'я, без належного, прийнятого в науці посилання на видання, місце знахідки і місце зберігання.

*Член-кореспондент НАН України С.Д. Крижицький,
доктори історичних наук В.М. Зубар,
А.С. Русяєва, М.В. Скржинська,
кандидати історичних наук В.О. Анохін,
В.В. Крапівіна, Н.О. Лейтунська, Т.Л. Самойлова*

Одержано 17.03.2005